

Висновки з дослідження й перспективи подальших розвідок. У статті зазначені лише деякі аспекти формування готовності до професійної самореалізації студентів коледжу та умов ефективної організації педагогічних практик. Подальшого вивчення потребує питання створення оптимальних умов у межах коледжу з метою сприяння розкриттю потенційних можливостей майбутніх учителів та діагностування рівнів готовності до професійної самореалізації в процесі педагогічної практики студентів різних курсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болотін Ю. П. Література і мистецтво як джерело морально-естетичних цінностей у вихованні учнів / Ю.П. Болотін // Цінності освіти і виховання : наук. метод. зб / за заг. ред. О.В. Сухомлинської. – К., 1997. – С. 143–145.
2. Манчуленко Л.В. Підготовка майбутніх учителів до інноваційної діяльності під час проходження педагогічної практики / Л.В. Манчуленко // Вісник УДУВГП: розділ «Педагогіка»: Сучасні технології навчання: проблеми та перспективи : зб. наук. праць / Л.В. Манчуленко. – Рівне : УДУВГП, 2003. – Ч. 1. – С. 135–141.

УДК 378.22:009

АКТУАЛЬНА ТА ПОТЕНЦІЙНА ДИДАКТИЧНА КВАЛІФІКОВАНІСТЬ ЯК ОСНОВА ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Удовіченко Г.М.

*Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький
національний університет»*

У статті висвітлюються основні аспекти сучасного педагогічного розуміння понять актуальна та потенційна дидактична кваліфікованість як основи визначення предметних компетентностей студентів вищих педагогічних навчальних закладів. На теоретичному рівні визначено

потребу вживання, як одного із стрижневих, з точки зору компетентнісного підходу, терміна «кваліфікованість».

Ключові слова: кваліфікованість, актуальна дидактична кваліфікованість, потенційна дидактична кваліфікованість, компетентісний підхід.

АКТУАЛЬНАЯ И ПОТЕНЦИАЛЬНАЯ ДИДАКТИЧЕСКАЯ КВАЛИФИЦИРОВАННОСТЬ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Удовіченко А.М.

В статье рассмотрены основные аспекты педагогического понимания понятий актуальная и потенциальная дидактическая квалификация как основы определения предметных компетентностей студентов высших педагогических учебных заведений. На теоретическом уровне определена потребность использования, как одного из основных, с точки зрения компетентностного подхода, термина «квалифицированность».

Ключевые слова: квалифицированность, актуальная дидактическая квалифицированность, потенциальная дидактическая квалифицированность, компетентностный подход.

FACTUAL AND POTENTIAL DIDACTIC SKILLFULLNESS AS BASES OF DEFINITION OF SUBJECT- MATTER COMPETENCIES OF THE HIGHEST PEDAGOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS' STUDENTS

Udovichenko H.

The main aspects of modern pedagogical clarifying of the content factual and potential didactic skillfulness as bases of definition of subject-matter competencies of the highest pedagogical educational institutions' students are illuminated in the article. At theoretical level the requirement of use, as one of the main, from the point of view of a competency approach, the term skillfulness is defined.

Keywords: skillfulness, factual didactic skillfulness, potential didactic skillfulness, competency approach.

Постановка проблеми. За ринкових умов вищі навчальні заклади є генераторами освітніх послуг, центральною ланкою яких є процес навчання. Результат підготовки фахівця визначається як сукупність знань, умінь і навичок, кваліфікацій і компетентностей, якими має володіти випускник ВПНЗ відповідної спеціальності. Тож уважаємо за потрібне звернутися до проблеми уточнення понять, сенсів і значень, що стоять за цими поняттями та необхідності визначення актуальної та потенційної дидактичної кваліфікованості як основи предметних компетентностей студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Аналіз досліджень і публікацій Окреслені положення відбито в нормативних документах, що регламентують розвиток вітчизняної вищої освіти, зокрема, у Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті [7], Концепції наукової, науково-технічної й інноваційної політики в системі вищої освіти [10] та інших. Означені нормативні документи є не лише результатом адаптації світових освітніх стандартів до реалій українського сьогодення, а й підсумком плідної науково-теоретичної та практичної діяльності вітчизняних учених. Окреслена проблема не може бути розв'язаною без урахування особливостей підготовки педагога-спеціаліста у вищій педагогічній школі та дослідження особливостей навчального процесу. Розроблення цієї проблематики пов'язуємо з фундаментальними науковими працями К. Абульханової-Славської, А. Алексюка, С. Архангельського, І. Беха, Я. Болубаша, В. Бондаря, В. Буряка, В. Галузинського, С. Гончаренка, М. Євтуха, І. Ісаєва, В. Красвського, Н. Кузьміної, З. Курлянд, О. Малихіна, Н. Ничкало, І. Подласого, М. Фіцули, В. Шадрікова, С. Шаронової та інших.

У вітчизняній і зарубіжній педагогіці склалися власні традиції підготовки спеціалістів педагогічних спеціальностей. Сьогодні значний інтерес викликають теоретичні узагальнення та методичні поради, презентовані в працях В. Вахтерова, К. Вентцеля, Дж. Дьюї, Л. Занкова, М. Пирогова, В. Сухомлинського, К. Ушинського, В. Шаталова та інших видатних учених, педагогів-практиків.

Мета роботи полягає у визначенні актуальної та потенційної дидактичної кваліфікованості як основи предметних компетентностей студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вищі навчальні заклади як учасники освітнього процесу здебільшого мають консультативний рівень операційних повноважень (дисципліни в навчальному плані за вибором студентів; аналіз стандартних професійних ситуацій, індивідуалізація навчальних планів і програм із урахуванням специфічних запитів замовника поки що не набули поширення). Природі освітньої діяльності властиві особистісно зорієнтовані технології, коли значна частина ефектів і результатів може бути неформалізована, проте суттєво важлива. За таких умов вищі педагогічні навчальні заклади змінюють зміст і методи професійної підготовки. Освітньою стратегією кожного вищого педагогічного навчального закладу України передбачається система складних прямих і зворотних зв'язків із сучасним соціально-економічним середовищем. Процеси глобалізації світової системи стимулюють швидкий розвиток технологій, пов'язаних із формуванням нових, усуненням старих і трансформацією чинних інституцій. Інституціональні чинники пов'язані з управлінням, регулюванням окремих сфер, галузей економічних, суспільних відносин, що зумовлює глибокі зміни у формах і методах будь-якої професійної діяльності. Замовником і безпосереднім «споживачем» освітніх послуг є студент, суспільство ж формує основні соціально значущі вимоги до якості вищої освіти. Ми вважаємо за потрібне наголосити на тому, що «мислення й мовлення утворюють свого роду генератор корисної інформації, двигун соціального прогресу в напрямі все більш упорядкованого стану суспільства, отже, – наполягають Г. Герасимов, Л. Ілюхіна, – треба «очистити» понятійну мову науки, щоб двигун не заглух» [8, с. 12]. Тож не гра в категорії, яка сама по собі нічого не означає, змушує звернутися до проблеми уточнення понять, сенсів і значень, що стоять за цими поняттями. Іноді дуже далеко дистанціюється етимологічна природа терміна, його стале значення та той сенс, який вкладають у нього дослідники переносячі його в інший ареал уживання. Нерідко поняття, що діє за певних історичних і соціальних умов, наповнюється новим сенсом, і відповідає цим умовам. Отже, трактувати суть поняття необхідно з орієнтацією на те місце в соціальній реальності, яке сприймається як очевидна данність, інакше відбувається відрив терміна від поняття. У такому випадку «множинність сенсів» (В. Краєвський [6]) лише ускладнює дослідницький пошук і чистоту

понятійного апарату дослідження. Ураховуючи сказане вище й бажаючи уникнути означених помилок, для розробки критеріальної структури предметних компетентностей студентів ми вживаємо як один зі стрижневих термін «кваліфікованість». Цей термін практично не вживається або ним послуговується дуже рідко й обачно в наукових дидактичних дослідженнях, об'єктом яких є процес навчання (зокрема, нам відома характеристика «читацької кваліфікованості» Є. Пасичника). Більшість науковців терміном кваліфікованості аналізують й описують кінцевий результат професійної підготовки випускника вищого навчального закладу або професійний рівень спеціаліста (В. Байденко, А. Дорофєєв). При цьому практично не зважається на одне з визначень терміна «кваліфікувати» – «визначати ступінь придатності, підготовленості до якого-небудь виду праці» [2, с. 422]. Однак саме воно є визначальним із точки зору компетентісного підходу, адже націлює суб'єктів навчального процесу на набуття певних кваліфікацій як кінцевої мети з першого дня навчання студента у вищому навчальному закладі, тож має *процесуальний характер*, а не лише властивості констатації. Таке тлумачення є цілком доцільним не лише з наукової, а й з практичної точки зору, адже в останніх документах ЄС висуваються чіткі вимоги виконання досліджень саме в цьому напрямі: «Ми переконані, що справедливе визнання періодів навчання й кваліфікацій є ключовим елементом для сприяння мобільності, і ми, в такий спосіб, розпочинаємо діалог із питань політики визнання й вивчення положень *різнроманітних рамок кваліфікацій*» (курсив наш) із метою подальшого взаємного визначення кваліфікацій» [3, с. 1]. Деякі вітчизняні науковці (зокрема, академік М. Вачевський) послуговуються терміном «накопичення рівня професійних компетенцій» [1], з нашої точки зору, одиницею такого накопичення має стати саме кваліфікованість. Такі міркування дають нам підстави виокремлювати актуальні й потенціальні різновиди дидактичної кваліфікованості як складові предметних компетентностей студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Критеріально-компонентну структуру предметних компетентностей студентів вищих педагогічних навчальних закладів ми уявляємо як чотириелементний конструкт, що містить:

1. *Актуальну дидактичну кваліфікованість* – наявні гуманітарні та психолого-педагогічні знання студента, уміння, навички; досвід засто-

сування здобутих предметних знань, вироблених умінь (загальнонавчальні та спеціальні предметні) і навичок; володіння логікою реалізації навчально-пізнавальної діяльності; наукова, *методична й інформаційна обізнаність студента*.

2. *Потенційну дидактичну кваліфікованість*, яка втілюється в когнітивну потребу й готовність на діяльнісному рівні засвоїти нові гуманітарні знання, нові методи та прийоми навчальної роботи, самостійно виявляти прогалини в гуманітарних знаннях і способах організації та здійснення навчальної діяльності, виявляти й долати інформаційну недостатність.

3. *Комунікативно-дидактичну кваліфікованість* – налагодження продуктивної дидактичної взаємодії та взаємин у навчальному процесі та поза ним, дидактична спрямованість.

4. *Індивідуально-особистісні якості студента* – відповідальність за результати власного навчання у вищому навчальному закладі, дидактична рефлексія, креативність, емоційність, суб'єктивна готовність до навчальної й подальшої професійної мобільності, усвідомлене позитивне ставлення до педагогічної діяльності та процесу навчання.

Схематично критеріально-компонентну структуру предметних компетентностей студента вищих педагогічних навчальних закладів представлено на рис.1. «Критеріально-компонентна структура предметних компетентностей студентів вищих педагогічних навчальних закладів». В основу характеристики актуальної дидактичної кваліфікованості студента покладено концепції когнітивної основи А. Андрєєва, базового інтелектуально-забезпечувального блоку І. Зимньої та комплексу універсальних знань і розуміння (М. Махмутов), інтегративних діяльнісних конструктів Е. Зеєра. Цей компонент предметної компетентності охоплює достатній обсяг фундаментальних знань; уміння здобувати інформацію й оперувати нею; володіння логікою реалізації навчальної діяльності, до цього конструкту входять загальнонавчальні вміння та спеціальні професійні вміння, що безпосередньо пов'язані з досвідом успішної навчальної діяльності.

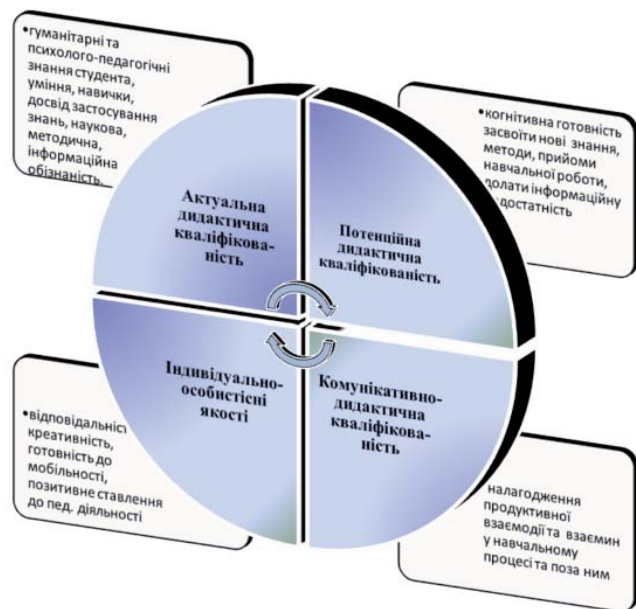

Рис.1. Критеріально-компонентна структура предметних компетентностей студентів вищих педагогічних навчальних закладів

Специфіка актуальної дидактичної кваліфікованості в структурі предметних компетентностей полягає в тому, що від студента не вимагається засвоєння «готових знань», а пропонуються «умови виникнення певного знання» (Ю. Громико), суб'єкт освітнього процесу створює необхідні для розв'язання певного завдання поняття.

Актуальна дидактична кваліфікованість як конструкт предметної компетентності студента сприяє перетворенню навчальної діяльності на дослідницьку, практико-перетворювальну сама стає предметом засвоєння. Цілком поділяємо точку зору тих учених (В. Серіков [9]), які наполягають на тому, що з простої суми знань і вмінь створити компетентну людину не вдасться. Інтеграція компонентів змісту освіти – понять, способів діяльності, творчого досвіду, досвіду виявлення життєвої позиції – здійснюється у процесі створення тим, хто навчається, на

основі цієї суми свого власного досвіду, що, у свою чергу, також може стати предметом рефлексії, дослідження, оцінювання.

Виокремлення потенційної дидактичної кваліфікованості в критеріальній структурі предметної компетентності студента базується на ідеї процесуального компонента компетентностей будь-якого виду, що висвітлено в працях О. Пометун.

Уведення до критеріальної структури компонента комунікативно-дидактичної кваліфікованості зумовлено дослідженнями особливостей соціономної діяльності й особливостей педагогічної комунікації (Н. Анікеєва, Б. Ананьєв, О. Бодальов, С. Кондратьєва, Л. Петровська, А. Піз). Комунікативно-дидактичну кваліфікованість можна тлумачити і як «спрямованість на інших» під час спілкування: «Умій відчувати поряд із собою людину, розуміти її душу, бачити в її очах складний духовний світ», – писав В. Сухомлинський. Окрім «дидактичної спрямованості» на іншого, для комунікативно-дидактичної кваліфікованості суттєвим є наявність в інтелекті, емоційній і вольовій сферах студента низки характеристик, що разом і забезпечують продуктивну дидактичну взаємодію. Базуючись на аналізі якостей особистості, необхідних для успішного спілкування (О. Бодальов), можемо стверджувати, що комунікативно-дидактична кваліфікованість безпосередньо залежить від розвитку основних пізнавальних процесів, спостережливості, уміння співпереживати тощо. Розвиток комунікативно-дидактичної кваліфікованості створює підґрунтя для того, щоб предметна компетентність студента в подальшому перетворилася на фахову компетентність педагога, який уникає стереотипізації сприйняття людей, які оточують, шаблонності професійної поведінки. М. Каган, досліджуючи сутність інтелігентності як ідеалу вищої освіти, виокремлює такі риси спеціаліста-інтелігента: здатність особистості бачити в іншому рівну собі особистість, сполучення безумовної принциповості у відстоюванні своїх переконань і толерантності, терплячість до поглядів інших людей, тактовність та делікатність у полеміці [5, с. 22 – 23].

Індивідуально-особистісний конструкт інтегрує індивідуальні здібності та відповідальність, умотивованість, рефлексивність, ціннісну орієнтацію навчально-пізнавальної діяльності студента.

Висновки. Система вищої вітчизняної освіти, окрім останніх десятиріч, завжди була більш стійкою, порівняно з соціальними, полі-

тичними й економічними структурами. Та кризові тенденції у вищій освіті з кожним роком стають більш помітними й тому реформи у вищій освіті мають бути рішучими та невідкладними, і потенціал для позитивних перетворень віднаходимо саме на ґрунті адаптації компетентісного підходу, що виникає в реаліях західноєвропейського освітнього простору.

Основними рисами компетентісного підходу як сучасної освітньої парадигми є соціальна й особистісна значущість знань, умінь і навичок, що формуються, чітке визначення мети професійно-особистісного вдосконалення й удосконалення майбутнього фахівця, формування компетенцій як сукупності сенсових орієнтацій людини, що базуються на досягненні національної та загальнонародської культур, наявність чіткої системи критеріїв, які можна дослідити за допомогою статистичних методів, індивідуалізація навчальних програм і стратегій, які сприяють досягненню мети, інтегративна характеристика проявів особистості, що пов'язана зі здатністю вдосконалювати знання, уміння, способи діяльності під час навчання, соціалізації й накопичення досвіду. Елемент наукової новизни містять розроблені нами під час теоретичного аналізу проблеми критеріально-компонентної структури предметних компетентностей студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Опис критеріально-компонентної структури цього феномена завдяки активації поняття кваліфікованості дає можливість перевести в практичну площину цільові настанови компетентісного підходу, створює необхідне теоретичне підґрунтя для розробки механізмів формування дидактичної кваліфікованості студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Вачевський М.В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійної компетенції / Мирон Васильович Вачевський. – К., 2005. – 364 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ Перун, 2003. – 1440 с.
3. Вища освіта України і Болонський процес: [навч. посібник / за заг. ред. В. Кременя]. – Тернопіль, 2004. – 238 с.
4. Історія української школи і педагогіки. Хрестоматія / [упоряд. О.О. Любар; за ред. В.Г. Кременя]. – К. : Знання, КОО, 2003. – 766 с.